

قواعد فقه

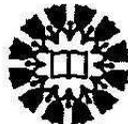
جلد اول

بخش حقوق خصوصی

استاد عباسعلی عمیدزنجانی

تهران

۱۴۰۳

سازمان مطالعه و تدوین کتب دانشگاهی در علوم اسلامی و انسانی (سمت)

پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: عمید زنجانی، عباسعلی، ۱۳۱۶-۱۳۹۰.
 عنوان و نام پدیدآور: قواعد فقه / عباسعلی عمید زنجانی.
 مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب دانشگاهی در علوم اسلامی و انسانی
 (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۸۶.
 مشخصات ظاهری: ۳ ج.
 فروست: «سمت»؛ ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۳۰. حقوق؛ ۶۴، ۶۵، ۶۸.
 شابک: ۶-۱۷۹-۵۳۰-۹۶۴-۹۷۸ ۳۸۷۰۰۰۰ ریال (ج. ۱).
 یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: A. Amid Zanjani. The Rules of Islamic Jurisprudence,
 Vol. 1: Private Law.
 یادداشت: چاپ اول: تابستان ۱۳۸۶، چاپ هشتم: تابستان ۱۴۰۳ (ج. ۱).
 یادداشت: کتابنامه.
 مندرجات: ج. ۱. بخش حقوق خصوصی. ج. ۲. بخش حقوق جزا. ج. ۳. بخش حقوق
 عمومی.
 موضوع: فقه - قواعد، Islamic Law - *Formulae
 موضوع: اصول فقه شیعه، *Islamic Law, Shiites - Interpretation and Construction
 شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب دانشگاهی در علوم اسلامی و انسانی (سمت)،
 پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی.
 The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the
 Islamic Sciences and the Humanities (SAMT), Institute for Research and
 Development in the Humanities.
 رده‌بندی کنگره: ۱۳۸۶ ۶۸/۱۶۹/۵ BP
 رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۳۲۴ شماره کتاب‌شناسی ملی: ۵۴۶۶۶۵۹

سازمان مطالعه و تدوین کتب دانشگاهی در علوم اسلامی و انسانی (سمت)
 پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

قواعد فقه: جلد اول: بخش حقوق خصوصی

استاد عباسعلی عمید زنجانی (استاد دانشگاه تهران)

چاپ اول: تابستان ۱۳۸۶

چاپ هشتم: تابستان ۱۴۰۳

تعداد: ۳۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: سمت

چاپ و صحافی: بصیرت

قیمت: ۳۸۷۰۰۰۰ ریال. قیمت‌گذاری و اصلاح و به‌روزرسانی قیمت جزو اختیارات خاص

ناشر است و هرگونه دخالتی از سوی فروشندگان و عوامل توزیع در این خصوص، مطلقاً
 ممنوع است.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)،

روبه‌روی پمپ گاز، کدپستی ۱۴۶۳۶۴۵۸۵۱، تلفن ۲-۴۴۲۴۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir info@samt.ac.ir @sazman_samt

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش یا
 عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
یازده	مقدمه
	بخش اول: کلیات
۳	مباحث تمهیدی قواعد فقه
۳	مبحث اول: حق و حکم
۲۵	مبحث دوم: ضرورت و نتایج بحث در قواعد فقهی
۲۸	مبحث سوم: تاریخ تکوین، تدوین و تحول قواعد فقه
	بخش دوم: قواعد فقه در حوزه حقوق خصوصی
۵۷	قاعده اول: اتلاف
۵۸	مبحث اول: ادله قاعده اتلاف
۶۲	مبحث دوم: شمول و کلیت قاعده
۶۶	مبحث سوم: موارد و مصادیق قاعده اتلاف
۷۴	قاعده دوم: نفی عسر و حرج
۷۴	مبحث اول: معنی و مفاد قاعده
۷۷	مبحث دوم: ادله قاعده نفی حرج
۸۳	مبحث سوم: وجود احکام حرجی در اسلام
۸۴	مبحث چهارم: موارد استناد به قاعده لاحرج
۹۱	قاعده سوم: اقدام
۹۱	مبحث اول: مفاد قاعده اقدام و اسقاط ضمان
۹۴	مبحث دوم: ادله قاعده اقدام
۹۷	مبحث سوم: قاعده اقدام و قاعده ما لایضمن بصحیحه لایضمن بفساده
۹۹	مبحث چهارم: قاعده اقدام و قواعد دیگر
۱۰۱	مبحث پنجم: مصادیق قاعده اقدام
۱۰۸	قاعده چهارم: لاضرر

۱۰۹	مبحث اول: معنی قاعده لاضرر
۱۱۳	مبحث دوم: ادله قاعده لاضرر
۱۱۵	مبحث سوم: اشکالات قاعده لاضرر
۱۲۱	قاعده پنجم: تسلیط
۱۲۱	مبحث اول: مفاد قاعده تسلیط
۱۲۹	مبحث دوم: عموم و اطلاق قاعده تسلیط
۱۳۶	مبحث سوم: نمونه‌هایی از موارد کاربرد و تعارض
۱۳۹	مبحث چهارم: موارد انطباق مواد قانونی با قاعده تسلیط
۱۴۵	قاعده ششم: صحت
۱۴۵	مبحث اول: قاعده صحت در افعال غیر به معنی وصفی
۱۴۸	مبحث دوم: ادله قاعده صحت
۱۵۳	مبحث سوم: فرق قاعده صحت و قاعده فراغ
۱۵۳	مبحث چهارم: آثار قاعده صحت
۱۵۸	مبحث پنجم: موارد تطبیق قاعده صحت
۱۶۰	مبحث ششم: مستثنیات قاعده صحت
۱۶۱	مبحث هفتم: قاعده صحت
۱۶۶	قاعده هفتم: المیسور لایسقط بالمعسور
۱۶۶	مبحث اول: مفاد اجمالی قاعده
۱۶۸	مبحث دوم: ادله قاعده
۱۶۹	مبحث سوم: قلمرو جریان قاعده
۱۷۰	مبحث چهارم: مصادیق قاعده
۱۷۷	قاعده هشتم: عدم ضمان امین
۱۷۷	مبحث اول: مفاد قاعده
۱۷۸	مبحث دوم: ادله قاعده
۱۸۰	مبحث سوم: اشکال بر عمومیت قاعده
۱۸۱	مبحث چهارم: مصادیق قاعده عدم ضمان امین در قانون مدنی
۱۸۹	قاعده نهم: اصل لزوم در عقود
۱۸۹	مبحث اول: مفاد قاعده
۱۹۲	مبحث دوم: ادله قاعده

۱۹۸	مبحث سوم: موارد مبتنی بر قاعده یا اصل لزوم
۲۰۶	قاعده دهم: ید
۲۰۶	مبحث اول: مفاد قاعده حجیت قول ذی الید
۲۰۹	مبحث دوم: ادله حجیت قول ذی الید
۲۱۱	مبحث سوم: «ید» اماره مالکیت
۲۱۳	قاعده یازدهم: عمل به عادت و عرف
۲۱۳	مبحث اول: مفاد اجمالی قاعده عرف
۲۱۷	مبحث دوم: مفهوم عرف
۲۲۴	مبحث سوم: اصطلاح فقهی عرف
۲۳۰	مبحث چهارم: مفهوم حقوقی عرف و عادت
۲۳۲	مبحث پنجم: مفهوم فلسفی عرف (عقل عملی)
۲۳۶	مبحث ششم: اقسام عرف
۲۳۸	مبحث هفتم: نگاه تاریخی به عرف
۲۴۲	مبحث هشتم: جایگاه فقهی قاعده عرف
۲۴۸	مبحث نهم: جایگاه حقوقی عرف
۲۵۰	مبحث دهم: دیدگاه قضایی در رسمه عرف
۲۵۲	مبحث یازدهم: موارد و مصادیق عرف
۲۵۸	مبحث دوازدهم: عرف در مذاهب فقهی
۲۶۲	مبحث سیزدهم: ادله حجیت عرف
۲۶۹	مبحث چهاردهم: قواعد فقهی مبتنی بر عرف
۲۷۱	مبحث پانزدهم: موارد استناد به عرف در فقه شیعه
۲۷۴	مبحث شانزدهم: کاربرد قاعده عرف در قوانین موضوعه
۲۸۳	قاعده دوازدهم: العقود تابعة للقصد
۲۸۳	مبحث اول: مفهوم قاعده
۲۸۴	مبحث دوم: مفاد قاعده تبعیت عقد از قصد
۲۸۷	مبحث سوم: تطابق اراده باطنی و اراده ظاهری
۲۹۱	مبحث چهارم: دلایل قاعده
۲۹۶	مبحث پنجم: قلمرو قاعده
۳۰۲	مبحث ششم: موارد کاربرد قاعده العقود تابعة للقصد

۳۰۹	قاعده سیزدهم: العقد ينحل الى عقود
۳۰۹	مبحث اول: مفاد انحلال يك عقد به چند عقد
۳۱۱	مبحث دوم: ادله قاعده انحلال
۳۱۴	مبحث سوم: عموم و شمول قاعده
۳۱۶	مبحث چهارم: قاعده انحلال در حقوق ايران
۳۱۹	قاعده چهاردهم: تراحم حقوق
۳۱۹	مبحث اول: مفاد تراحم حقوق
۳۲۲	مبحث دوم: مصاديق قاعده
۳۲۸	مبحث سوم: تراحم ادله
۳۲۹	مبحث چهارم: حل تراحم احكام و حقوق
۳۳۳	قاعده پانزدهم: القرعة لكل امر مشكل
۳۳۳	مبحث اول: مفاد قاعده قرعه
۳۳۵	مبحث دوم: ادله قاعده
۳۳۶	مبحث سوم: موارد جريان قاعده قرعه
۳۴۲	قاعده شانزدهم: اقاله
۳۴۳	مبحث اول: ماهيت اقاله
۳۴۴	مبحث دوم: اقاله، قاعده استثنایی
۳۴۵	مبحث سوم: اقاله در غير بيع
۳۴۶	مبحث چهارم: اقاله در بعض مبيع
۳۴۷	قاعده هفدهم: الفاظ العقود و الايقاعات
۳۵۴	قاعده هجدهم: علل الشرايع معرفات
۳۵۸	قاعده نوزدهم: تبعیت احكام بر اسماء و عناوين
۳۶۲	قاعده بیستم: كشف
۳۶۷	قاعده بیست و یکم: اذن
۳۷۸	قاعده بیست و دوم: عدم حجیت بینه در موضوعات
۳۸۲	قاعده بیست و سوم: اشخاص استثنایی
۳۸۶	قاعده بیست و چهارم: نفی غرر
۳۹۹	قاعده بیست و پنجم: شرط
۴۰۰	مبحث اول: معنی لغوی و تعریف اصطلاحی شرط

۴۰۶	مبحث دوم: نصوص شرط
۴۰۹	مبحث سوم: اقسام شرط
۴۱۰	مبحث چهارم: شرط ابتدایی در عقود
۴۱۱	مبحث پنجم: حکم شرط در ایمان
۴۱۱	مبحث ششم: مطلق شرط ابتدایی
۴۱۴	مبحث هفتم: وجوب وفای به شروط ضمن عقد
۴۱۵	مبحث هشتم: شروط صحت شرط ضمن عقد

بخش سوم: قواعد عمومی اختیارات

۴۴۳	قاعده بیست و هشتم: اختیار
۴۴۹	قاعده بیست و هفتم: لزوم در عقود اختیاری
۴۵۴	قاعده بیست و هشتم: تروی در اختیارات
۴۵۹	قاعده بیست و نهم: نوع حق در اختیارات
۴۶۴	قاعده سی ام: ملکیت مشتری در بیع اختیاری
۴۷۶	قاعده سی و یکم: موجبات سقوط اختیار با تصرف
۴۸۴	قاعده سی و دوم: کشف در انقضای اختیار
۴۸۷	قاعده سی و سوم: تلف مبیع در زمان اختیار بر عهده کسی است که اختیار ندارد
۵۰۲	قاعده سی و چهارم: عدم لزوم تسلیم عوضین در مدت اختیار
۵۰۶	قاعده سی و پنجم: عدم سقوط اختیار با تلف عین
۵۰۸	قاعده سی و ششم: ضمان عین مقبوضه با فسخ
۵۱۰	قاعده سی و هفتم: فوریت در اعمال حق اختیار
۵۱۲	قاعده سی و هشتم: اختصاص اختیار به عقود معاوضی
۵۱۵	قاعده سی و نهم: سقوط قهری اختیار

۵۲۲

۵۳۵

منابع

فهرست آیات

مقدمه

برای محققان پوشیده نیست که آثار قلمی طی مراحل نخست به صورت یادداشتهای درسی تهیه و به مرور تبدیل به جزوه می‌شود و سپس با گذشت زمان و زیر و رو شدن مطالب جزوه و افزوده شدن لایه‌های پژوهشی بر سطر سطر آن، کتابی منسجم فراهم می‌آید که در ابتدا چندان چنگی به دل نمی‌زند تا با پختگی و ویرایشهای جدید آراسته‌گردد و آماده عرضه به محافل علمی شود.

کتاب قواعد فقه که اینک جلد اول آن در اختیار شما قرار دارد نیز به نوبه خود این راه پر پیچ و خم را در بیست و هفت سال گذشته پیموده و در نهایت در سه جلد ارائه شده است: جلد اول حاوی قواعد فقه مربوط به حوزه حقوق خصوصی، جلد دوم شامل قواعد فقهی حقوق جزا و جلد سوم مجموعه قواعد فقهی حوزه حقوق عمومی.

قواعد فقه هر چند تحولات بسیاری به خود دیده ولی هرگز در مباحث فقه استدلالی از قلم تحقیق نیفتاده است و در تمام ادوار فقه در آثار بزرگان و اساطین فقه درخشیده است. قواعد فقه علی‌رغم اختلاف نظرهای کلی و جزئی که در مباحث آن دیده می‌شود بخشی از امهات فقه را در همه مذاهب فقهی تشکیل می‌دهد. کاربرد قواعد فقه به حوزه اجتهاد و پژوهشهای بنیادی فقه محدود نمی‌شود بلکه نقش قواعد فقه در آموزش فقه و تسهیل سلسله مراتب آن نیز حائز اهمیت بسیار است.

در میان قواعد فقه پس از قواعد اختصاصی عبادات، بیشترین قواعد به حوزه حقوق خصوصی تعلق دارد. این ویژگی را می‌توان با مراجعه به کتب مرجع

هرچند قواعد فقه در حوزه حقوق خصوصی را بارها در مقاطع مختلف تدریس کرده‌ام و هر بار نواقصی از کتاب را مرتفع نموده‌ام لکن به نظر نگارنده هنوز هم در آن جای بحث و مناقشه وجود دارد. در اینجا لازم می‌دانم از تمامی دانش‌آموختگانی که زمانی در دوران تحصیلشان درس قواعد فقه را در دانشگاه تهران، دانشگاه تربیت مدرس، مدرسه عالی شهید مطهری و علوم قضایی با حقیر گذرانده‌اند و به مقتضای درس در تشریح، تفصیل، تحلیل و مستندسازی قواعد این مجموعه، مرا یاری کرده‌اند تشکر و قدردانی نمایم.

همچنین لازم می‌دانم از اهتمامی که جناب آقای دکتر سید طه مرقاتی قائم‌مقام محترم سازمان سمت در چاپ کتاب مبذول کرده‌اند و نیز صدیق معظم جناب آقای دکتر احمد احمدی که بر آن صحنه نهاده‌اند صمیمانه سپاس‌گزاری نمایم. امید است در محضر واحد احد منان مقبول افتد و با عنایت صاحب‌نظران کاستیهای آن برطرف شود.

عباسعلی عمید زنجانی

تابستان ۱۳۸۵